

הרב יהודה זולדן, באר יהודה – מגילה, עמ' 396-412

שיעור כו

הקורא את המגילה עומד ויושב; קראוה שנים – יצאו

(מגילה כא ע"א-ע"ב)

הקדמה

- א. קורא את המגילה עומד או יושב
 1. משנה, תוספתא וירושלמי: קורא – עומד ויושב, ומעשה ברבי מאיר
 2. רמב"ם: קראה יושב יצא, לא יקרא בציבור יושב לכתחילה
 3. שולחן ערוך: קורא אדם את המגילה יושב, לא יקרא בציבור יושב לכתחילה
 ב. קראוה שנים – יצאו
 1. משנה, תוספתא וירושלמי. גמרא: כיון דחביבה יהבי דעתייהו ושמעי
 2. רמב"ם: קראוה שנים אפילו עשרה כאחד
 3. רמב"ם ומאירי: יצאו – לכתחילה או בדיעבד?
 סיכום

הקדמה

במשנה (כא ע"א) נאמר:

הקורא את המגילה עומד ויושב; קראה אחד, קראוה שנים – יצאו¹.

המקרה הראשון עוסק במצב גופו של מי שקורא את המגילה – עומד או יושב. המקרה השני עוסק במקרה ששניים קוראים מגילה. הדין בכל המקרים הללו הוא: "יצא" או "יצאו". אלו הם שני נושאים נפרדים, ונעיין בהם במקורות המקבילים בתוספתא ובירושלמי, וכן בפסיקת הרמב"ם ובמספר דברי ראשונים ואחרונים. נקודת החיבור בין שני הנושאים הללו תהיה בעיון במילות הדין "יצא" או "יצאו" – אם זה לכתחילה או בדיעבד.

א. קורא את המגילה עומד או יושב

1. משנה, תוספתא וירושלמי: קורא – עומד ויושב, ומעשה ברבי מאיר

על המשנה (שם) "הקורא את המגילה עומד ויושב" הסביר רש"י (ד"ה הקורא): "עומד ויושב – אם רצה עומד, אם רצה יושב".
 בירושלמי (ד, א) נאמר על משנתנו:

מה לשעבר, הא בתחלה לא? והא תני "מעשה ברבי מאיר שקרייה מיושב בבית הכנסת של טיבעין... ונתנה לאחר ובירך עליה".
 כיני מתניתא: מותר לקרותה עומד, מותר לקרותה יושב.

¹ בנוסח המודפס של משנתנו כתוב: "יצאו", אך הרב אליעזר ברבי יואל הלוי (ראב"ה, ב, מגילה סי' תקעב) גרס "יצא", וכך גרס גם הגר"א (שולחן ערוך, אורח חיים סי' תרצ, א). גם לפי הנוסח "יצאו", הכוונה היא שבכל המקרים יצאו הכול ידי חובה.

הירושלמי דייק שמלשון המשנה: "הקורא את המגילה... יצא", משמע שאם קרא מיושב יצא, אך זה בדיעבד. הירושלמי הקשה שהבנה זו סותרת את המסופר בתוספתא (ב, ב), וכך הסיפור בשלמותו:

אמר רבי שמעון בן אלעזר: מעשה ברבי מאיר שקראה בבית הכנסת בטבעין מיושב, והיו בני הכנסת יושבין. כיון שגמר מקצתה, נתנה לאחר וברך עליה.²

איך ייתכן שהקורא יכול לשבת רק בדיעבד, הרי על פי הסיפור משמע שרבי מאיר קרא לכתחילה בפני הציבור כשהוא יושב? תשובת הירושלמי היא שכך יש לגרוס במשנתנו: מותר לקרותה עומד, מותר לקרותה יושב, ויש לעשות כן לכתחילה, ועל כן רבי מאיר ישב לכתחילה כשקרא את המגילה בבית הכנסת בטבעין.

רבנו חננאל (כא ע"א) גרס במשנתנו: "הקורא את המגילה עומד ויושב – יצא". בנוסח המשנה לא מופיעה המילה "יצא" לאחר המילים "עומד ויושב", אך ייתכן שרבנו חננאל הסתמך על המשך המשנה. כאמור, כך המשנה מתחילה: "הקורא את המגילה עומד ויושב; קראה אחד קראוה שנים – יצא". המילה "יצא" מתייחסת לשני המקרים – לעומד או יושב, ואחד או שניים שקוראים. כך גם יש להבין את התוספתא (ב, ב) בנוגע למקרים הנוספים שצוינו שם לפני שסופר הסיפור על רבי מאיר:

קראה בין עומד בין יושב, בין מוטה, בין שהעמיד לה תורגמן, בין שבירך לפניו ובין שבירך לאחריה, לאחריה ולא בירך לפניו, לא בירך לפניו ולא לאחריה – יצא.

הדין "יצא" מתייחס לכל המקרים שצוינו. לאחר כל המקרים הללו מופיע בתוספתא הסיפור על רבי מאיר שקרא בהיותו יושב בבית כנסת בטבעין. יש ראשונים שכתבו שאף על פי שכתוב "יצא", ובדרך כלל "יצא" הוא בדיעבד, כאן הכוונה היא לכתחילה. כך כתב הרשב"א (כא ע"א):

"הקורא את המגילה עומד ויושב – יצא". ואף על גב דקתני יצא, אפילו לכתחלה קאמר. ותדע לך דהא קתני "קראה אחד, קראוה שנים – יצא". וההוא על כרחין לכתחילה הוא, דהא קתני בברייתא "ובמגילה אפילו עשרה קורין ועשרה מתרגמין". ועוד דהא קתני "קראה אחד". ובאחד מי יש לך לומר יצא בדיעבד? אלא ודאי לכתחלה קאמר.³

לפי הרשב"א "הקורא את המגילה עומד ויושב – יצא" לכתחילה. הוא הוכיח דבריו מהדין הבא במשנה: "קראה אחד, קראוה שנים – יצא", שם ברור ש"קראה אחד" זהו המצב לכתחילה, ובכל זאת כתוב "יצא".

2. רמב"ם: קראה יושב יצא, לא יקרא בציבור יושב לכתחילה

הרמב"ם (הל' מגילה ב, ז) פסק כך:

² על אנשי טבעין מסופר שלא ידעו לבטא אותיות כמו שצריך "שהן עושין חיתין – היהין, ואלפין – עיינין" (ירושלמי ברכות ב, ד), "שקורין לאלפין – עיינין, ולעיינין – אלפין" (כד ע"ב), ועל כן לא הרשו להם לעבור לפני התיבה. ייתכן שזו הסיבה שרבי מאיר קרא בפניהם את המגילה. אומנם בירושלמי (ב, ב) נאמר "תני אין מדקדקין בטעיותיה", אך הרשב"א (יח ע"ב) הסביר ש"דוקא בטעיות שהלשון והענין אחד כגון יהודים ויהודיים אבל טעות אחר לא, שאם כן לא קראה כולה". ייתכן שרבי מאיר חשש שהם יטעו בטעויות שמשנות את המשמעות. בגמרא (עירובין כט ע"א, על פי התוספתא בעירובין ו, ב) סיפר רבי שמעון בן אלעזר גם כן מעשה על רבי מאיר שקשור לטבעין: "אמר רבי שמעון בן אלעזר: פעם אחת שבת רבי מאיר בערדיסקא, ובא אדם אחד לפניו. אמר לו: רבי, עירבתי בבצלים לטיבעין. והושיבו רבי מאיר בארבע אמות שלו".

³ דברים דומים לדברי הרשב"א כתבו גם: רבנו ניסים (ר"ן, יא ע"ב בדפי הר"ף); הרב מנחם המאירי (כא ע"א), ועוד.

קראה עומד או יושב – יצא, ואפילו בצבור. אבל לא יקרא בצבור יושב לכתחלה, מפני כבוד הצבור.

הרמב"ם כתב "יצא", ויש להסביר שגם לפי הרמב"ם "יצא" הכוונה לכתחילה, כי ברור ש"קראה... עומד" זהו מצב של לכתחילה. הרמב"ם הוסיף שאומנם מותר לקרוא בישיבה, אבל לכתחילה לא יקרא בציבור כשהוא יושב מפאת כבודם.⁴

רבנו יעקב (טור, אורח חיים סי' תרצ) דן בדברי המשנה, הירושלמי והרמב"ם:

הקורא המגילה עומד או יושב – יצא, משמע בדיעבד אבל לכתחלה לא יקרא יושב. ובירושלמי קאמר דאפילו לכתחלה. והרמב"ם ז"ל כתב אבל לא יקרא לכתחלה יושב בצבור מפני כבוד הצבור.

הטור פתח בדברי המשנה: "הקורא המגילה עומד או יושב – יצא". כאמור המילה "יצא" אינה מופיעה בגרסת משנתנו. כך גרס גם רבנו אשר, הרא"ש (ג, א), אביו של רבנו יעקב. הטור פירש שכוונת המילה "יצא" היא בדיעבד. על דברי הטור הללו הקשה הרב דוד סגל (טורי זהב, ט"ז, אורח חיים סי' תרצ, ס"ק א):

על גירסת הטור ופירושו קשה. למה לי לתנא למתני "עומד" כלל, לא ליתני רק "הקורא יושב יצא" ממילא ידענא דעומד הוא לכתחלה.

כדי ליישב את קושיית הט"ז, אפשר לפסק את דברי הטור כך: "הקורא המגילה – עומד. או יושב – יצא". לכתחילה על הקורא לעמוד. ואם הוא יושב – יצא בדיעבד.

בסוף דבריו ציין הטור את דברי הרמב"ם, שפירש שהאמור במשנה – יצא בדיעבד – הוא בנוגע לקריאה בציבור, והנימוק הוא מפני כבוד הציבור. יושם לב שהטור שינה מעט מנוסח הרמב"ם וביאר בכך את דבריו. הטור כתב: "אבל לא יקרא יושב בצבור לכתחילה", וברמב"ם הנוסח הוא: "אבל לא יקרא בצבור יושב לכתחלה". בדברי הטור ברור שמדובר על כך שלכתחילה הקורא לא יקרא בציבור כשהוא יושב. לפי הנוסח שברמב"ם היה אפשר להבין גם שלכתחילה הקורא לא יקרא בציבור כשהוא עומד והציבור יושב. להבנה כזו יש חשיבות, כפי שנסביר לקמן. הרב אברהם די בוטון (לחם משנה, הל' מגילה שם) דן בדברי הטור הללו:

מדברי הטור ז"ל משמע דרבינו ז"ל פליג על הירושלמי דאמר "אפילו לכתחלה", שהרי כתב "הקורא את המגילה... אבל בירושלמי משמע דאפילו לכתחלה. והרמב"ם ז"ל כתב...". דמשמע מדקאמר והרמב"ם ז"ל כתב, דפליג על הירושלמי. אבל אפשר דרבינו ז"ל לא פליג עליה, אלא דהוקשה לו על הירושלמי דמתני' בדיעבד קאמר ואיך קאמר דאפילו לכתחלה? ותירץ דמתני' מיירי אפילו בצבור, ובצבור לכתחלה לא מטעמא דקאמר, אבל הירושלמי דקאמר אפילו לכתחלה, לא קאמר אלא ביחיד. ואולי שזה דעת הרב המגיד ז"ל שהביא הירושלמי על דברי רבינו ז"ל, משמע דלא פליג.

לפי הלחם משנה כוונת המשנה היא שהקורא בישיבה יוצא בדיעבד כשקורא בציבור, ואילו בירושלמי הקורא בישיבה יוצא לכתחילה כשמדובר בקריאה של יחיד. לפי הסבר זה יש הבדל בין הפרשנות הבסיסית של המשנה ובין פרשנות הירושלמי את המשנה. בנוסף, יש להקשות שבירושלמי מסופר המקרה שנזכר בתוספתא, על רבי מאיר שקרא מגילה כשהוא יושב ושכל הציבור שבבית

⁴ בספר אמרכל (הלכות מועדים) כתוב: "בתשובת הגאונים צריך לקרות המגילה בעמידה בין בזמנה בין שלא בזמנה".

הכנסת יושבים, ומשמע שהירושלמי דן בקריאה שהיא בציבור.⁵ הלחם משנה ציין את דברי המגיד משנה, שכתב שמקור דברי הרמב"ם הם בירושלמי, אך כאמור בירושלמי מסופר המקרה שבתוספתא, שרבי מאיר ישב בעת שקרא המגילה, ועל פי מסקנת הירושלמי גם את המשנה יש לפרש שניתן לכתחילה לשבת בעת קריאת המגילה.⁶

עדיין יש לברר בדברי הרמב"ם את הדברים הבאים:

א. על בסיס מה הבחין הרמב"ם בין הקורא ביחיד שרשאי לכתחילה לשבת, ובין הקורא בציבור שרק בדיעבד רשאי לשבת?

ב. מה המקור לדברי הרמב"ם שהישיבה בציבור היא בדיעבד "מפני כבוד הציבור"?

ג. מדוע הרמב"ם כתב על אופי הקריאה בציבור בדרך השלילה: "אבל לא יקרא בצבור יושב לכתחילה, מפני כבוד הציבור"? היה ראוי לכתוב הלכה במשמעות חיובית, למשל: 'אבל בציבור יקרא עומד לכתחילה, מפני כבוד הציבור'?

הרמב"ם שינה מנוסח המשנה "הקורא את המגילה עומד יושב", וכתב: "קרא עומד". בכל ההלכות שבאותו פרק (הל' מגילה פרק ב) כתב הרמב"ם: "קורא" או "הקורא", וזו הפעם היחידה שהרמב"ם כתב "קראה". כמו כן, זו הפעם היחידה באותו הפרק שהרמב"ם השתמש במילה "לכתחילה". מילים אלו מופיעות בתוספתא (ב, ב) ובירושלמי (ד, א), ונראה שהרמב"ם כתב מילים אלו כדי להורות שבהלכה זו הוא ביסס את דבריו על התוספתא והירושלמי. הרמב"ם כתב "קראה" כפי שכתוב בתוספתא (ב, ב): "קראה בין עומד בין יושב... יצא". הרמב"ם המשיך: "אבל לא יקרא בצבור יושב לכתחילה מפני כבוד הציבור". כאמור הרמב"ם התבסס בפסיקה זו על התוספתא, שם הובא הסיפור על רבי מאיר שקרא בתורה בבית הכנסת בטבעין. הרמב"ם כתב את הביטוי "לכתחילה", ביטוי שנזכר בירושלמי (ד, א) בנוגע לכך שהדין האמור במשנה שהקורא יושב הוא בדיעבד:

מה לשעבר, הא בתחלה לא? והא תני "מעשה ברבי מאיר שקרייה מיושב בבית הכנסת של טיבעין... ונתנה לאחר ובירך עליה".

הירושלמי הוכיח מכאן שרבי מאיר קרא כשהוא יושב בבית הכנסת בטבעין, ומשמע שכך מותר לעשות לכתחילה. בירושלמי לא הובאה התוספתא בשלמותה, שם נאמר שגם בני בית הכנסת ישבו, ועל כן רבי מאיר גם כן ישב. מדוע היה צורך לומר בתוספתא שרבי מאיר היה "מיושב" ושגם בני בית הכנסת היו "יושבים"? מה שחשוב לכאורה הוא שרבי מאיר שקרא את המגילה בפניהם הוא זה שישב. אכן כשהובאה התוספתא בירושלמי הושמטו המילים: "והיו בני הכנסת יושבים".

נראה שהרמב"ם כתב את ההלכה בהתייחסות למסופר על רבי מאיר: "אבל לא יקרא בצבור [= כשהוא, הקורא] יושב לכתחילה". הרמב"ם הבין שרבי מאיר היה הקורא, והוא ישב כי כך היה מנהגם

⁵ כך הקשה הרב אהרון אלפנדרי (מרכבת המשנה, רמב"ם שם) על דברי הלחם משנה: "ודבריו תמוהים אצלי, דמן הירושלמי נראה להדיא דמה שכתב אפילו לכתחילה מיירי בצבור כמו שיראה המעיין שם, ולפיכך כתב הרב בעל הטורים ז"ל וכתב הרמב"ם דפליג על הירושלמי...".

⁶ הרב חיים יוסף דוד אזולאי, החיד"א (מחזיק ברכה, אורח חיים סי' תרצ, ס"ק א) דן גם כן בדברי הטור והלחם משנה וכתב: "ונראה דהרמב"ם הוקשה לו בירושלמי דרבי מאיר אמאי לא בירך אחריה איהו גופיה ונתן לאחר שיברך עליה והלא דרך כל הש"ץ שהם מברכין, ועוד דמצוה הבאה לידי לברך אמאי נתנה לאחר? לכן סבר הרמב"ם דרבי מאיר לא היה ש"ץ, רק יחיד היה מהבית כנסת כשאר יחידים וקרא המגילה לא בתורת ש"ץ אלא כמו יחיד, ולכן קראה מיושב, ולהראות דלא היה ש"ץ נתן לאחר רשות שיברך, דכיון שאינו ש"ץ גם היחיד האחר כמוהו ויזכה לברך. וכל זה עשה רבי מאיר לגלות דמה שקראה מיושב היה לפי שאינו ש"ץ, רק שהיה לו מגילה וקראה להוציא השומעים ולא עבר לפני התיבה ולא התפלל, ואדרבא מהכא למד הרמב"ם דאם היה ש"ץ לא יקראה מיושב". לכאורה אם רבי מאיר קרא ממגילה בפני כולם אזי הרי הוא שליח הציבור. בנוסף, הרמב"ם כתב שהקורא לא יקרא לכתחילה מיושב, משמע שבדיעבד אפשר. הרמב"ם לא כתב ששליח ציבור לא יקרא המגילה מיושב.

של בני בית הכנסת בטבעין. במצב כזה כבוד הציבור הוא שהקורא יושב גם כן יחד עם בני בית הכנסת, ולכן הודגש בירושלמי שגם בני בית הכנסת ישובו. אבל בדרך כלל אין זה כך, ולכתחילה הקורא אינו יושב כשהוא קורא בציבור, כבוד הציבור הוא שבעל הקורא עומד. מאחר שהרמב"ם התכוון בדבריו למעשה של רבי מאיר בבית הכנסת בטבעין, הוא כתב את ההלכה הקבועה על דרך השלילה, כדי לבטא בכך שהיה זה מקרה חריג, אבל בדרך כלל אין זה ככה. ייתכן שלזה התכוון המגיד משנה שכתב שמקור דברי הרמב"ם הם בירושלמי, ולדברינו גם בצירוף הפתיחה שבתוספתא: "קראה בין עומד בין יושב... יצא".⁷

3. שולחן ערוך: קורא אדם את המגילה יושב, לא יקרא בציבור יושב לכתחילה

הרב יוסף קארו (שולחן ערוך, אורח חיים סי' תרצ, א) כתב:

קורא אדם את המגילה בין עומד בין יושב. אבל לא יקרא בצבור יושב לכתחלה מפני כבוד הצבור.

משפט הפתיחה דומה לנוסח המשנה: "הקורא את המגילה – עומד ויושב". בשולחן ערוך לא כתובה מילת דין בנוגע לעומד ויושב, וכשם שבמשנה לא כתוב דין. הרמב"ם כתב שאפשר לקרוא כך: "ואפילו בצבור", אך בשולחן ערוך לא כתוב דבר בעניין זה לאחר שהוא כתב שהקורא עומד או יושב. לפי השולחן ערוך הלכה זו פונה לאדם שקורא יחיד, "קורא אדם", וזו גם כוונת המשנה. המשך ההלכה היא כמילותיו של הרמב"ם: "אבל לא יקרא בצבור יושב לכתחלה מפני כבוד הצבור". אפשר להסביר כפי שהסברנו לעיל את דברי הרמב"ם, שגם הרב יוסף קארו למד הלכה זאת מהמסופר בתוספתא על רבי מאיר על פי הסבר הירושלמי, אם כי את המחצית הראשונה של ההלכה הוא ביסס על המשנה, ולא על האמור בתוספתא כדברי הרמב"ם. הרב צדקיה הרופא (ספר שבלי הלקט, ענין פורים סי' קצח) כתב:

מקרא מגילה מעומד. אף על גב דתנן "הקורא את המגילה עומד ויושב – יצא", מצוותה בעמידה, דגמרינן לה מספר תורה.

גם הגר"א (שולחן ערוך, אורח חיים סי' תרצ, ס"ק א–ב) הסביר שהרב יוסף קארו כתב שיש לעמוד בעת קריאת מגילה כשם שיש לעמוד בעת הקריאה בתורה, אך לפיו הדברים מבוססים על הירושלמי (ד, א) בהמשך הסוגיה:

מהו לעמוד מפני ספר תורה? רבי חלקיה רבי סימון בשם רבי לעזר: מפני בנה [= מפני תלמיד חכם] הוא עומד, לא כל שכן מפני תורה עצמה?
זה שהוא עומד לקרות בתורה, מפני מה הוא עומד – מפני כבודה או מפני כבוד הרבים? אין תימר מפני כבודה, אפילו בינו לבינה.
אין תימר מפני כבוד הרבים, אפילו בינה לבין עצמו מפני כבודה הוא עומד?

⁷ כיוון כזה מופיע כבר בקצרה בדברי הרב יששכר תמר (עלי תמר, ד, א) שהסביר כך את התוספתא: "מעשה ברבי מאיר שקראה בבית הכנסת בטבעין מיושב והיו בני הכנסת יושבין, ע"כ. ולכאורה הוספה זו היא ללא צורך. אבל נראה שמנמק בזה דעתו של רבי מאיר משום דהיו בני הכנסת יושבין, כלומר, דבטבעין נהגו לקרותה מיושב, ורבי מאיר לא רצה לשנות מנהגם". לפיו, הרמב"ם שכתב: "קראה עומד או יושב יצא, ואפילו בצבור, אבל לא יקרא יושב בצבור לכתחילה משום כבוד הצבור" – "משמע דהכי קאמר שזהו מצוה מן המובחר ובאתרא דנהוג נהוג. ונראה לי דמכאן שאב הרמב"ם דינו שלא יקרא יושב בצבור לכתחילה". מאחר שבטבעין נהגו הכול לשבת, לכן גם רבי מאיר יושב, אבל לכתחילה הקורא בציבור אינו קורא בישיבה. ראה גם: הרב יעקב בצלאל ז'ולטי ("קריאת המגילה בלילה וביום", משנת יעבץ, אורח חיים סי' עז, ג–ד).

אם אומר את כן, אף הוא מתעצל ואינו קורא.

לפי תשובת רבי חלקיה רבי סימון בשם רבי אלעזר בוודאי יש לעמוד בעת שקוראים בתורה. אם עומדים מפני תלמיד חכם ברור שעומדים מפני התורה עצמה. בעקבות כך דן הירושלמי מפני מה עומדים בעת שקוראים בתורה – בשל כבוד התורה או בשל כבוד הרבים. הנפקא מינה בין שתי התשובות היא שאם עומדים מפני כבוד התורה, גם כשאדם קורא יחיד עליו יהיה לעמוד. על כך השיב הירושלמי שגם אם נאמר שיש לעמוד בקריאת התורה בשל כבודה, אדם יחיד שקורא בתורה אינו צריך לעמוד, מפני שהוא יתעצל ולא יקרא. מכל מקום, מדברי הירושלמי משמע שיש לעמוד כשקוראים בספר תורה ברבים מפני כבוד הרבים, ומכאן יש ללמוד גם בנוגע למקרא מגילה בציבור, שיש לעמוד מפני כבוד הרבים – הציבור. לכן לכתחילה אין לקרוא בישיבה כשקוראים מגילה בציבור.

יש להעיר שאכן מהירושלמי משמע שיש לעמוד בקריאת התורה בשל כבוד הרבים, אך בסוגייתנו בבבלי (כא ע"א) משמע שכך הוא מעיקר הדין ולא מצד כבוד הציבור, והפסוק "ואתה פה עמוד עמדי" הוא אסמכתא. מכל מקום, אין הכרח לומר שלמדו על עמידה במקרא מגילה מספר תורה, מה גם שבבבלי נאמר בהשוואה בין קריאה בתורה לקריאת מגילה: "מה שאין כן בספר תורה". רש"י (ד"ה מה שאין כן) כתב: "שאיין קורין בתורה בציבור מיושב". כשקוראים בספר תורה בציבור אין מצב שבעל הקורא ישב, בעוד שבמקרא מגילה רק לכתחילה אין לשבת כשקוראים בציבור, אבל מותר לקרוא גם בישיבה, וכפי שקרא רבי מאיר בבית הכנסת בטבעין.⁸

ב. קראוה שנים – יצאו

1. משנה, תוספתא וירושלמי. גמרא: כיון דחביבה יהבי דעתייהו ושמעי

במשנה (כא ע"א) נאמר:

קראה אחד, קראוה שנים – יצאו.

קורא אחד למגילה זהו המצב הרגיל. אם קראו שנים הדין הוא: יצא[ו]. בגמרא (שם ע"ב) נזכרה ברייתא:

תנא: מה שאין כן בתורה.

תנו רבנן: בתורה – אחד קורא ואחד מתרגם, ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין.

ובבבלי – אחד קורא ושנים מתרגמין, ובלבד שלא יהו שנים קורין ושנים מתרגמין.

[ובהלל]⁹ ובמגילה – אפילו עשרה קורין [ועשרה מתרגמין].¹⁰

מאי טעמא? כיון דחביבה – יהבי דעתייהו ושמעי.

⁸ עוד בעניין זה: הרב יצחק יוסף (ילקוט יוסף – פורים [מהד' תש"פ], עמ' תפ–תפד).

⁹ חלק מהראשונים לא גרסו כאן "ובהלל": הר"ף (יב ע"א בדפי הר"ף); הרא"ש (ג, א). הרב מנחם המאירי (בית הבחירה, כא ע"ב) כתב שיש גורסים גם הלל. גם הרמב"ם לא כתב כך על אמירת הלל. מאחר שאופן אמירת ההלל נזכר בסוגיה כבדרך אגב, וכאמור גם הרמב"ם לא כתב על כך, לא נעסוק בדין ההלל.

¹⁰ רש"י (ד"ה ועשרה) כתב שאין לגרוס מילים אלו כי אין תרגום בכתובים, ותוספות (ד"ה ובמגילה) חלקו עליו וכתבו שאומנם יונתן בן עוזיאל לא כתב תרגום על הכתובים (ג ע"א), אך בימי התנאים נכתב תרגום אחר. גם במחלוקת זו לא נעסוק. נתמקד בקריאת מגילה על ידי שניים או יותר.

בתורה רק אחד קורא. רש"י (ד"ה ובלבד) הסביר כתב: "ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין – וכל שכן שאין שנים קורין. וטעמא משום דתרי קלי לא מישתמע". אדם לא יכול לשמוע שני קולות, ולכן רק אחד קורא.¹¹

בסיפא של הברייתא נאמר ששניים קוראים מגילה, ואפילו עשרה. הגמרא שאלה מדוע אם שניים או אף עשרה קוראים מגילה הם יוצאים ידי חובה? תשובת הגמרא: "כיון דחביבה – יהבי דעתייהו ושמעי".

רבנו חננאל פירש: "מאי טעמא? כאן דחביבא להו מכווני דעתייהו". כיון שמצוות אלו חביבות על השומעים, הם יעקבו ויכוונו לשמוע רק אחד שקורא. בתוספתא (ג, יג) נזכרו גם כן דיני הקריאה בתורה, בכתובים ובמגילת אסתר:

אחד קורא בתורה ואחד מתרגם. לא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין, ולא שנים קורין ואחד מתרגם. ולא שנים קורין ושנים מתרגמין.
אחד קורא בנביא ואחד מתרגם. אחד קורא ושנים מתרגמין. אבל לא שנים קורין ואחד מתרגם. ולא שנים קורין ושנים מתרגמין.
אחד קורא מגילה ואחד מתרגם. אחד קורא ושנים מתרגמין. שנים קורין ואחד מתרגם. שנים קורין ושנים מתרגמין.

בסוגייתנו צוינה ברייתא אחרת ולא תוספתא זו, עם זאת שהתוכן דומה. הבדל בולט הוא שבנוגע למגילה נאמר בברייתא שאפילו עשרה קוראים. בירושלמי (ד, א) נזכרה התוספתא בשלמותה, ונאמר נימוק מדוע "לא יהיו שנים בתורה ואחד מתרגם" – "שאינ שני קולות נכנסין באוזן אחת". לא נזכר בירושלמי נימוק מדוע "שנים קורין" מגילה, והרי "אין שני קולות נכנסין באוזן אחת". גם בנוגע למצוות שופר בראש השנה, נאמר במשנה (ראש השנה כו ע"ב) שבבית המקדש תוקעים בשתי חצוצרות ובשופר: "שופר מאריך וחצוצרות מקצרות, שמצות היום בשופר". בגמרא (שם כז ע"א) נאמר:

ותרי קלי מי משתמע? והתניא: זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, מה שאין הפה יכולה לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע! לכך מאריך בשופר.

הגמרא דנה בדבר והציעה ש"מתרי גברי משתמע". על כך נאמר בגמרא:

ומתרי גברי מי משתמע? והא תניא: בתורה אחד קורא ואחד מתרגם, ובלבד שלא יהו שנים קורין ושנים מתרגמין.
הא לא דמיא אלא לסיפא: בהלל ובמגילה, אפילו עשרה קורין.
אלמא: כיון דחביב יהיב דעתיה, הכא נמי: כיון דחביב – יהיב דעתיה ושמע.
אלא למה מאריך בשופר? לידע שמצות היום בשופר.

רש"י (ד"ה דחביבה עליה) הסביר: "דחביבה עליה – חדשה היא לו". הרב רחמים חי חיותה הכהן (פרחי כהונה שם) פירש שרש"י לא הסביר שחביב עליהם משום הנס, כי אין זה מתאים למצוות שופר. לפיו, המצוות הללו – שמיעת קול שופר, מקרא מגילה – הן מצוות שמקיימים פעם בשנה.

¹¹ התוספות (בבא בתרא טו ע"א ד"ה שמונה פסוקים) כתבו בשם ר"י שמה שנאמר בסוגייתנו "שלא יקראו שנים [בתורה]", היינו שניהם שוין בקול רם.

אלו הן מצוות לא שכיחות, ועל כן הן נחשבות כחדשות לשומעים, וכל מי ששומע משתדל לכוון ולשמוע קול אחד. לעומת זאת, בספר תורה קוראים בכל יום שני וחמישי ושב, ואין בזה התחדשות. הרב משה בן חביב (יום תרועה, ראש השנה כז ע"א) הסביר על פי רש"י בנוגע לקריאה בתורה:

דחייב אדם להשלים הפרשה עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום, ומתעסק בה כל השבוע ללומדה עם פירוש. אם כן כשיבא שבת לשומעה בצבור לאו חדשה היא ואינו נותן דעתו לשומעה מב' גברי.¹²

2. רמב"ם: קראוה שנים אפילו עשרה כאחד

הרמב"ם (הל' מגילה ב, ז) כתב:

קראוה שנים אפילו עשרה כאחד,¹³ יצאו הקוראין והשומעים מן הקוראין.

הלכה זו ברמב"ם היא המשכה של ההלכות הקודמות שכתב הרמב"ם (שם):

הקורא את המגילה וטעה בקריאתה וקרא קריאה משובשת יצא, לפי שאין מדקדקין בקריאתה;
קראה עומד או יושב יצא ואפילו בצבור, אבל לא יקרא בצבור יושב לכתחלה מפני כבוד הצבור.

לאחר ההלכות הללו מופיעה ההלכה בנוגע לשניים ואפילו עשרה שקראו, וסיום ההלכה ברמב"ם:

וקורא אותה גדול עם הקטן ואפילו בצבור.

לעיל הסברנו שלפי הרמב"ם "יצא" או "יצאו" הכוונה היא לכתחילה, וכך גם בנוגע לקראו שניים או אפילו עשרה. הרמב"ם הוסיף וביאר שיצאו הכוונה היא "יצאו הקוראין והשומעים מן הקוראין", ובכך ביאר הרמב"ם מי יוצא ידי חובה לכתחילה. לו הרמב"ם היה סובר שהדין הוא בדיעבד, היה מוסיף שלכתחילה רק אחד קורא, או שלכתחילה לא יקראו עשרה, ושגם השומעים יוצאים בדיעבד. הרמב"ם הוא זה שהוסיף את מילת הדין "יצאו", בגמרא מילה זו לא מופיעה: "ובמגילה – אפילו עשרה קורין", משמע שכך לכתחילה. הרמב"ם שילב את האמור במשנה ובתוספתא, "קראוה שנים", יחד עם הברייתא "אפילו עשרה", ומילת הדין "יצאו" היא כמו נוסח המשנה. הרמב"ם לא הזכיר "כיון דחביבה" – יהבי דעתייהו ושמע"י כנימוק לדין של שניים או אפילו עשרה שקראו. גם בירושלמי בסוגייתנו לא נאמר מדוע כששניים קוראים מגילה הם יוצאים ידי חובה. יש לשים לב שבסוגייתנו נימוק זה הוא תשובה לשאלה מה הטעם שאפילו עשרה קוראים מגילה, ולא

¹² בנוגע לשמיעת מקרא מגילה, הלל ושופר כתב הרב משה בן חביב (יום תרועה שם): "נראה דמה שכתוב בגמרא כיון דחביב יהיב דעתיה היינו מטעם דמגלה הוא ספור נס, וקריאת ההלל היא על הנס של יציאת מצרים או על נס חנוכה וכיוצא מתוך חובת הנס הוא דבר חביב אצלו ויהיב דעתיה. ובשופר נמי כיון דהוא כדי שיזכור הקדוש ברוך הוא לנו עקידת יצחק ויכתבו בספר חיים הוי נמי דבר חביב". הרב ישראל הכהן מראדין (משנה ברורה סי' תרצ, ס"ק ד) כתב על מקרא מגילה ש"קריאה זו חביבה ביותר מפני הנס ויהיב דעתיה לשמוע היטיב". כך הוא כתב גם בנוגע לאמירת הלל (משנה ברורה סי' תפח, ס"ק ח): "דהלל חביבי להו משום זכרון הנס ויהבי דעתייהו ושמע"י, אך הוא כתב (שם) גם בנוגע למצוות אחרות ולא בהקשר של חביבות הנס: "ומהאי טעמא גם כן המנהג שמקדשין שנים או יותר יחד בשבת ויום טוב או כשיושבין בסוכה כמה בעלי בתים ומקדשין להוציא בני ביתם משום דהקידוש חביב להם ויהבי דעתייהו ושמע"י. ומכל מקום יותר טוב שלא יקדשו בבית אחת היכי שצריכין להוציא בני היתם, אלא זה אחר זה". בנוגע למקרא מגילה כתב (משנה ברורה סי' תרצ שם): "וכיון שכן פשוט הוא באם מרגיש בעצמו שמבלבלי ליה הקולות ושאי אפשר לו לשמוע כל התיבות, בודאי לא יצא".

¹³ בנוסח הרב יוסף קאפח כתוב: כאחת.

כתשובה לשאלה הרי "תרי קלי לא משתמע" או "ומתרי גברי מי משתמע", כמו שהגמרא (ראש השנה כז ע"א) שאלה. רש"י הוא זה שהזכיר בסוגייתנו (כא ע"ב ד"ה ובלבד) "דתרי קלי לא משתמע", אך בקשר לשניים שקוראים בתורה או לשניים שמתרגמים את התורה, לא בהקשר של מקרא מגילה. נראה שלפי הרמב"ם הנימוק לדין שניים או עשרה שקראו מגילה הוא בהצגת המקרה: "שנים אפילו עשרה כאחד". הרמב"ם הוסיף את המילה: "כאחד".¹⁴ כשם שאחד קורא ומוציא את הרבים ידי חובה, כך גם כשעשרה או יותר קוראים כאחד, אזי יש להחשיבם כאילו אחד קורא.¹⁵ גם בנוגע לתקיעות בבית המקדש כתב הרמב"ם (הל' תעניות א, ד): "ואין תוקעין בחצוצרות ושופר כאחד אלא במקדש", ושוב חזר על כך (שם ד, יז): "וכשהן תוקעין ומריעין שם תוקעין בחצוצרות ובשופר כאחד כמו שאמרנו".¹⁶ כשקולות של שניים או יותר משניים נשמעים כקול אחד, אז אפשר לצאת ידי חובה. הגמרא נימקה בנוגע למקרא מגילה על ידי שניים או יותר "דכיון דחביבה להו יהבי דעתיה". רבנו ניסים (ר"ן כא ע"ב) ציין שלושה פירושים:

פי' יהבי דעתיה ושמעי אחד מן הקולות וסגיא להו... ואית דמפרשי יהבי דעתיה ושמעי החזן. אי נמי יהבי דעתיה ושמעי תרי קלי.

רבנו ניסים עצמו (ר"ן, יב ע"א בדפי הרי"ף) כתב: "כלומר משתמעי תרויהו, כך נראה לי".¹⁷ נראה שהרמב"ם, שהדגיש שהם שומעים את הקולות "כאחד", נימק בזה שהשומעים שומעים את שני הקולות או אף יותר, משום שהם "כאחד", ולכן יצאו ידי חובה. בנוגע לקריאה בתורה על ידי שניים, כתב הרמב"ם (הל' תפילה יב, ו): "ולא יקראו שנים התורה, אלא האחד לבדו". הרב יוסף קארו (כסף משנה שם) כתב שהמקור לדברי הרמב"ם הוא האמור בסוגייתנו (כא ע"א-ע"ב): "קראה אחד, קראוה שנים [= במגילה] יצאו – תנא מה שאין כן בתורה". לפי הרמב"ם חכמים קבעו שאופן קריאת התורה הוא שרק אחד קורא, ואין שום אפשרות אחרת.¹⁸

¹⁴ רבנו יעקב (טור, אורח חיים סי' תרצ) כתב בנוגע למקרא מגילה: "ואפילו שנים ואפילו עשרה יכולין לקרותה ביחד". "ביחד" ולא "כאחד". "ביחד" יכול להתפרש כקריאה או השמעה בו זמנית של תוכן, אך לא כאחד. "כאחד" הוא ביטוי לקול אחד. במקום נוסף (שם סי' תרמד) כתב: "ותנאי בהלל ומגילה אפי' עשרה קורין ומתרגמין". הרב יוסף קארו (שולחן ערוך שם, ב) כתב בנוגע למגילה כמו לשונו של הטור, והוסיף: "ויוצאים הם והשומעים מהם". כאמור לעיל, הרמב"ם לא כתב דבר בנוגע לאמירת הלל על ידי שני אנשים ויותר, אך השולחן ערוך (אורח חיים סי' תפח, ב [פסח], וסי' תרמד, ב [סוכות]) פסק: "בהלל אפילו עשרה קורין כאחד". כאן הוא כתב את הביטוי: "כאחד", כמו הרמב"ם.

¹⁵ בגמרא (ראש השנה לד ע"ב) נאמר: "שמע... מתשעה בני אדם כאחד – לא יצא". רש"י (שם ד"ה מתשעה) הזכיר בהקשר זה את הנימוק "דתרי קלי לא משתמע", אך הוא דחה פירוש זה. ראשונים נוספים דנו בפירוש זה. הרמב"ם (הל' שופר ג, ו) פסק: "שמע תשע תקיעות מתשעה בני אדם כאחד לא יצא אפילו ידי אחת". בהמשך דבריו כתב: "ואינו יוצא ידי חובתו עד שישמע כל התשע תקיעות שכולן מצוה אחת". בנוגע לתקיעה במקדש בראש השנה (הל' שופר א, ב) לא כתב הרמב"ם את המילה "כאחד".

¹⁷ על דברי הר"ן הללו: הרב שמואל שטרשון, רש"ש (ראש השנה כז ע"א). ראשונים נוספים עסקו בשאלה את מי ירצה לשמוע זה שהמצווה חביבה לו. אנו התמקדנו בדברי הרמב"ם.

¹⁸ הרב יוסף קארו (שולחן ערוך, אורח חיים סי' קמא, ב) פסק בנוגע לקריאת התורה: "לא יקראו שנים, אלא העולה קורא וש"צ שותק, או ש"צ קורא והעולה לא יקרא בקול רם, ומ"מ צריך הוא לקרות עם הש"צ, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה". על דברי השולחן ערוך "צריך הוא לקרות עם הש"צ", הקשה הרב חזקיה די סלילה (פרי חדש שם): "תימא דהא קיימא לן דשומע כעונה, ולמה אינו יוצא בקריאת הש"ץ דומיא דמגילה?". הרב ישראל מאיר הכהן מראדין (ביאור הלכה שם ד"ה לבטלה) השיב: "אין דומה כלל... דשאני התם במגילה דמן הדין כל הצבור צריכים לקרות ולברך כל אחד ואחד בפני עצמו, ולהכי אחד מברך לכולם להוציאם. מה שאין כן הכא, דאין הצבור רשאים לברך ברכת התורה על שמיעתם אלא הקורא הוא המברך, ואם כן כשאנו קורא בעצמו אינו אלא כשאר אנשי הצבור ששומעים, אם כן איך רשאי לברך הא גבי שומעים לא תיקון רבנן ברכה בקריאת התורה". הקריאה בתורה היא חובה של הציבור, ואילו החובה לשמוע מגילה היא חובה אישית. על קריאה בתורה שבה האחד קורא והעולה

בהמשך דבריו (שם י) כתב הרמב"ם שמימות עזרא הנהיגו שיהיה גם מתורגמן כדי שהעם יבינו מה קוראים, ומכאן ואילך פירט הרמב"ם את דיני המתרגם והתרגום. באותה הלכה מתואר שיש קורא אחד, והוא קורא בכל פעם פסוק אחד, ומתרגם אחד מתרגם אותו. בהלכה שאחר כך (שם יא) כתב הרמב"ם בנוגע למספר המתרגמים: "ולא יהיו המתרגמין שנים כאחד, אלא אחד קורא ואחד מתרגם". הרמב"ם חזר על מה שכתב תחילה "אחד קורא ואחד מתרגם", ואין שום אפשרות אחרת. גם הלכה זו היא על פי האמור בסוגייתנו (כא ע"ב): "ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין". הרב נחום רבינוביץ (יד פשוטה, שם, עמ' תג) כתב שגם בנוגע להלכה "לא יקראו שנים בתורה" הכוונה היא כאחד, אלא ששם ברור שמדובר כאחד, ועל כן הרמב"ם לא כתב.

בהלכות אלו לא כתב הרמב"ם שהסיבה היא ש"תרי קלי לא מישתמע". רש"י (שם ד"ה ובלבד) הוא שכתב כך בסוגייתנו: "ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין – וכל שכן שאין שנים קורין, וטעמא משום דתרי קלי לא מישתמע". נראה שהרמב"ם כתב כך את ההלכות כדי לומר שבספר תורה רק אחד קורא, ורק אחד מתרגם. אלא שגם בנוגע למתרגמים, גם אם הם יתרגמו כאחד, אין לעשות כן, כי לא זו הייתה התקנה, ועל כן חזר וכתב: "אלא אחד קורא ואחד מתרגם".

3. רמב"ם ומאירי: יצאו – לכתחילה או בדיעבד?

כאמור הרמב"ם (הל' מגילה ב, ז) כתב: "קראוה שנים אפילו עשרה כאחד – יצאו". הרב ישראל מאיר הכהן מראדין (שולחן ערוך, אורח חיים סי' תרצ, משנה ברורה, שער הציון אות ד) כתב על דברי הרמב"ם הללו:

מלשון הרמב"ם משמע לכאורה דלענין דיעבד מיתנייה האי דינא. (ואולי יש לדחות דלישנא דמתניתין נקט וכדרכו, והוי אתי שפיר טפי מה דמסיים "וגדול קורא עם הקטן", עיין שם דמשמע אפילו לכתחילה, וצריך עיון). וכן מבואר ביותר במאירי במגילה (כא ע"א) וכפשוטה דמתניתין דקתני "קראו שנים יצאו". ובברייתא דקאמר "אפילו עשרה" וכו' נראה דגרסי שם גם כן "יצא" וכבמתניתין, עיין שם במאירי [אחר כך מצאתי שכן הוא הגרסא ברבנו חננאל]. ולפי זה צריך לומר דגבי שופר שהתירו תרי קלי אף לכתחילה משום דמצותה בכך, וצריך עיון.

המשנה ברורה כתב שנראה שכוונת הרמב"ם "יצאו" בדיעבד, אולם בשל ההקשר של הלכה זאת להלכות הנוספות שכתב הרמב"ם, משמע שכוונת הדין "יצא" היא לכתחילה. המאירי כתב שיצאו בדיעבד, וכך גם רבנו חננאל, אם כי רבנו חננאל כתב "יצא" בנוגע לקורא את המגילה עומד ויושב, ואין הכרח לפרש שכוונתו גם לשני קולות. מכל מקום לפי המשנה ברורה, שניים שקוראים מגילה יוצאים בדיעבד, ובשופר יוצאים ידי חובה כששומעים חצוצרות ושופר אף לכתחילה, משום שכן המצווה אף על פי שבדרך כלל "תרי קלי לא משתמע", ואף אם הקולות נשמעים משני אנשים. אלו דברי הרב מנחם המאירי (בית הבחירה, כא ע"א) בשלמותם:

"קראה אחד קראוה שנים יצאו". מתוך שהוצרך להזכיר לשון דיעבד, רצה לומר "יצאו" בקראה שנים, הסיב את הלשון אף לקראה אחד, אף על פי שאין להזכיר לשון דיעבד בקריאת אחד שהרי הדין כך הוא. וכשקראה שנים הוא אומר שיצאו בדיעבד. ובא להשמיענו דתרי קלי משתמע בדבר החביב ושנפשו של אדם תאבה לשמעו.

אכן לפי המאירי, שניים שקראו מגילה יצאו בדיעבד. הוא השווה (קרית ספר חלק א, מאמר ד, חלק א) בין שניים שקוראים מגילה ובין שניים שקוראים בספר תורה:

לתורה חוזר בלחש, ראה בספרי: "שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותן", באר יהודה – בבא בתרא, עמ' 317–325.

מה שכתוב במגלה שאפילו קראום שנים יצאו, אמרו עליה מה שאין כן בתורה, שמתוך אימתה אין סיפור הדברים מושך את לבם לשמוע ב' קולות ביחד.

על דברי המשנה ברורה יש לומר שהמאירי הסביר את המשנה ולא את דברי הרמב"ם, ועל כן אין הכרח שגם הרמב"ם סבר כך. כמו כן, המאירי הסביר כך את ההלכה של שניים שקראו מגילה, מפני שלפי גרסתו בהלכה הקודמת "הקורא את המגילה יושב עומד" לא מופיעה המילה "יצא", ומשמע שאפשר לכתחילה לקרוא מגילה עומד או יושב. כך כתב הרב מנחם המאירי (בית הבחירה, כא ע"א) על המשנה:

ואין גורסין בכאן עומד או יושב יצא, שאם כן היו הדברים מוכחין דיעבד אין, לכתחילה לא. והיה יוצא לנו ממנה שבתורה אף דיעבד לא יצא ביושב, ממה שנאמר על משנה זו בגמרא "מה שאין כן בתורה" וזה אינו. שלא נאמר בקריאת התורה מעומד אלא לכתחילה כדי לעמוד ביראה. הא במגלה אף לכתחילה, אלא שמכל מקום נהגו לקרותה מעומד מפני כבוד הצבור.

הרב מנחם המאירי (קריית ספר חלק א, מאמר ד, חלק א) כתב שוב את אותה הלכה בנוגע לקורא עומד ויושב:

ובמסכת מגילה שנינו הקורא את המגילה עומד ויושב, רצה לומר עומד או יושב כלומר איזה שירצה. שאם רצה לקרות את המגילה אף מיושב, רשאי אפילו לכתחילה.

לפי המאירי כשכתוב במשנה "יצא" הכוונה היא בדיעבד, ולכן ב"קראו שנים – יצאו" הכוונה היא בדיעבד. על "הקורא את המגילה עומד ויושב" לא כתוב יצא, ולכן אפשר לקרוא את המגילה לכתחילה בעמידה או בישיבה. הוא הוכיח שכך ההלכה על בסיס השוואה לעמידה בעת קריאת ספר תורה. לפיו, ההלכה למעשה היא שמגילה אפשר לקרוא בישיבה אף לכתחילה, אלא שנהגו לעמוד מפני כבוד הציבור.

הבנתו של המאירי בסוגיה איננה כמו הבנתו של הרמב"ם. הרמב"ם כתב בנוגע ל"קראה... יושב – יצא", ולפי דברינו כוונתו היא לכתחילה. כמו כן דברי הרמב"ם שלכתחילה לא לקרוא בישיבה מפני כבוד הציבור הם הוראת דין, ולא תיאור מנהג כדברי המאירי.¹⁹

בנוגע לראש השנה, רק במקדש תוקעים בשופר ובחצוצרות כחלק מעבודת היום במקדש, אך מצוות היום היא בשופר, ולכן "שופר מאריך וחצוצרות מקצרות, להודיע שמצוות היום בשופר". אין מצווה לשמוע את קול החצוצרה, רק את קול השופר.²⁰ התקיעה שמאריכים בה בסוף היא הודעה

¹⁹ דברים דומים למאירי כתב הרב אברהם מן ההר (כא ע"א). בדבריו הוא הזכיר את פסיקת הרמב"ם, וגם לפיו "משמע מזה הירושלמי דלכתחילה קוראה מיושב אפילו בבית הכנסת כמו שפירשנו. ועוד אמרין התם דרבי מאיר הוה בבית הכנסת דטיבעין וקראה בצבור. והואיל וליכא אלא משום כבוד צבור, הא היכא דלא הוה כבוד צבור, מותר לקרותה ליחידים בין עומד בין יושב, שאין לה קדושה כל כך דמשום כבוד עצמה יהיה צריך לקרותה מעומד. וזהו פי' המשנה בין עומד בין יושב, דמשום כבוד עצמה אין צריך לקרותה מעומד".

²⁰ הרב ישראל מאיר הכהן מראדין (משנה ברורה סי' תקפח, ביאור הלכה ד"ה ואם שנים) כתב: "ואע"ג דגם החצוצרות צריך לשמוע? צריך לומר דאין החצוצרות עיקר חיוב באפי נפשה, ואינו אלא מתכסיסי השופר. ואפילו לא שמע קול החצוצרות היטב, נמי לא איכפת לן. וכן מצאתי לריטב"א בראש השנה כז ע"א [ד"ה לאפסוקין] שכתב ג"כ כדברינו וז"ל: 'דהתם אין צריך אלא לשמוע קול אחד, דהיינו השופר שמצות היום בשופר, ולהכי שפיר משתמע לכוין בקול השופר שהוא צריך לשומעו מבין קולות החצוצרות'. ומסיים שם 'הא לשמוע שניהם ממש בצריך להם אפילו מתרי גברי לא משתמעו וכדבעינן למימר לקמן'. יש להעיר, שהמעין בדברי הריטב"א יראה שהוא לא כתב שגם את קול החצוצרות יש לשמוע. הוא כתב שצריך לשמוע רק קול אחד – את קול השופר. אדרבה, מאחר שאין מצווה לשמוע את קול החצוצרה,

לציבור שזו מצוות היום – לתקוע בשופר. התקיעה שמאריכים בה לא חייבת להיעשות כהלכתה מאחר שהיא רק הודעה, וממילא אין יוצאים בה ידי חובת היום. את מצוות היום לשמוע קול שופר יש לשמוע אחר כך לחוד, ללא חצוצרות.²¹

סיכום

"הקורא את המגילה עומד או יושב" – בנוסח המשנה שלפנינו לא כתוב דין. בירושלמי נאמר שכוונת המשנה לומר שהקורא יכול לבחור איך הוא קורא, בעמידה או בישיבה. מבין הראשונים יש שכתבו שגם לפי הבבלי זו כוונת המשנה, ויש לפרש כך דווקא בשל העובדה שלא כתובה במשנה מילת הדין: "יצא", שבהקשרים אחרים מתפרשת כהוראת דין בדיעבד. בתוספתא נזכר גם כן ש"קראה בין עומד בין יושב... יצא", ומסופר על רבי מאיר שקרא מגילה כשהוא יושב וגם הציבור יושב, ומשמע שכך עשה לכתחילה. לפי הרמב"ם, הקורא בישיבה בציבור יצא ידי חובה, אבל אין לשבת לכתחילה מפני כבוד הציבור. לדברינו הרמב"ם כתב "שלא ישב לכתחילה" על דרך השלילה, ולא כתב באופן חיובי שלכתחילה יש לעמוד, כדי לומר שרבי מאיר נהג נכון כשקרא בישיבה כי כך היה המנהג בבית הכנסת בטבעין והוא לא רצה לשנות, אבל לכתחילה, הקורא לא יושב בעת קריאת מגילה.

"קראוה שנים" – שניים אינם קוראים בתורה, כי "אין שני קולות נכנסין באוזן אחת", ובניסוח אחר: "תרי קלי לא משתמע". אך שניים קוראים מגילה ומוציאים את הרבים ידי חובה, ובסוגייתנו נאמר בנוגע למגילה "אפילו עשרה קורין... מאי טעמא? כיון דחביבה – יהבי דעתייהו ושמע". מצוות מגילה חביבה, במובן זה שהיא מצווה שמקיימים פעם בשנה ויש רצון להודות על הנס, ועל כן השומעים מקשיבים גם כששניים קוראים ואף יותר. כך גם בנוגע למצווה לתקוע בחצוצרות ובשופר בראש השנה בבית המקדש, המצווה חביבה ועל כן השומעים נותנים דעתם ומקשיבים.

בנוגע ל"קורא עומד או יושב" לא כתובה במשנה מילת דין, ובנוגע ל"קראוה שנים" כתוב "יצא" או "יצאו". יש ראשונים שסברו שבכל מקום שכתוב "יצא" הכוונה היא בדיעבד, ואם לא כתובה מילת הדין "יצא" כך הדין לכתחילה, אך הרמב"ם פסק "קראוה שנים אפילו עשרה כאחד, יצאו הקוראין והשומעים מן הקוראין". נראה שגם כאן הכוונה היא שיצא לכתחילה, והנימוק הוא מפני שהקריאה היא "כאחד". אם שניים ויותר קוראים כאחד, הקהל שומע קול של אדם אחד. כך כתב הרמב"ם גם בנוגע לשופר ולחצוצרות במקדש, שהתקיעה היא "כאחד". הרמב"ם לא הזכיר שיוציאים ידי חובה במקרא מגילה ובשמיעת שופר עם חצוצרות כי המצווה חביבה. שניים שקוראים בתורה אינם מוציאים את הרבים ידי חובה, כי זו הייתה התקנה מראשיתה: רק אחד קורא. אחר כך תוקנה תקנה נוספת שאחד מתרגם. "אחד קורא ואחד מתרגם", ואין שום דרך אחרת.

רק לתקוע בה, נוח לשומע לכוון לשמוע את קול השופר. במקדש – מצווה לתקוע בחצוצרות, ולשמוע את קול השופר. ראה גם תוספות (סוטה לט ע"ב ד"ה עד).

²¹ הרחבה בספרי: "בחצוצרות וקול שופר במקדש", באר יהודה – ראש השנה, עמ' 324–341.